

običaju in se ne menili za določbe novega zakona. Poklicali so referenta, ki je bil Slovenec, naj najde pot, po kateri bo Srbom onemogočeno, da bi se po objavi novega zakona vrnili k svojemu sestavljanju spiskov po azbučnem redu rojstnih imen, češ da je od tega predvsem odvisno, ali se bo novi zakon obnesel. Na predlog referenta in komisije je vrhovni zakonodajni svet sprejel sistem takratnega madžarskega zakona o osebnih imenih, po katerem dobi državljan osebno ime, ki sestoji iz rodbinskega in krstnega imena, a se mora v uradnih listinah navesti najprej državljano rodbinsko ime in šele potem njegovo krstno ime.

Ko je novi jugoslovanski zakon o osebnih imenih z dne 19. februarja 1929 dobil veljavnost, se je pod vplivom od Madžarov izposojenega imenskega sestava tudi v zasebnem življenju Jugoslovancev hitro udomačilo pisanje priimka pred rojstnim imenom, kakor je bilo izrecno naročeno vsem javnim organom za sestavljanje uradnih listin. Ni čudo, da so se začeli tako podpisovati tudi mnogi državljani, meneč, da je po zakonu tako bolje. In čeprav se je reforma imenskega prava nanašala le na imena fizičnih oseb, so začeli po Slovenskem in Hrvatskem z veliko vnemo pisati po novem celo imena firm in znamk, tako da je neslovenski način pisanja osebnih imen v trgovskih napisih kar kmalu spodrinil stari način, ko je tudi obrtnik, trgovec in vsak poslovni človek stavil svoje rojstno ime pred svoj priimek.

Čeprav je jugoslovanskim državljanom dandanes dano na prosto voljo, kako pišejo svoje osebno ime, je treba vendarle povedati, da je le stari način pisanja »Janez Novak« slovenski in slovanski. S tem se pa seveda prav nič ne dotikamo sestavljanja osebnih spiskov po alfabetičnem redu priimkov, kakor je to od pomnjenja v navadi tako pri nas kot po vsem svetu.

France Goršič

Slovniške in pravopisne drobtine

ISTI

Med jezikovne spake, ki jih nihče ne govori, pač pa premnogi pišejo, spada raba zaimka *isti*. V našem listu ni potrebno, da bi obravnavali njegovo nepravilno rabo, saj je dovolj znano, da ni prav rabiti zaimek *isti* n. pr. takole: *Potniki naj ne zavržejo vozniških listkov, ker morajo iste pokazati pri izhodu; prejeli smo Vaš dopis in Vam na istega odgovarjamo* itd. (Prav: ker jih morajo pokazati; in Vam nanj odgovarjamo.) *Isti* nadomeščamo z osebnim ali kazalnim zaimkom, kakor pač zahteva stavčni pomen.

Vendar bi rad pojasnil učiteljem in razlagalcem naše knjižne slovenščine, da splošna trditev, češ raba je nemška, ni pravilna. Res je, da se je ta *isti* zaredil po vzorcu nemškega pisarniškega sloga. Vsakomur, ki zna nemški, zveni ta raba nekako domače, pa jo le nemški puristi hudo obsojajo. Wustmann pravi v vedno zanimivi knjigi *Allerhand Sprachdummheiten*: Med resnično nerazveseljive pojave v našem knjižnem jeziku lahko štejemo vse mere presegajočo zlorabo, ki jo počenjamo z zaimkom *derselbe*. Za nenaravnost in hromost vsega našega pisanega izražanja nosi ta beseda polovico vse krivde. Ko bi mogli našemu knjižnemu jeziku odvzeti to svinčeno coklo, bi se nam že samo zaradi tega moralo zdeti, da je jezik dobil krila. Napačna raba tega zaimka spada h glavnim znakom tistega jezika, ki ga lahko tako primerno označimo za papirnati slog. V nadaljnjem uporablja še krepke izraze: *ta bedasti derselbe, ta strašna beseda, kar s stola te vrže, ta užitek nad užitki za bralca*. In še pravi: »Kdo govori tako? Živa duša ne! Ali brž ko Nemec pomoči pero v črnilnik, mu že šine kanclist v ude.«

Če že za nemščino velja, da nihče ne govori tako, velja to tembolj za slovenščino in za druge jezike. Ni namreč odveč omeniti, da v naši sosedi srbsčini ali hrvaščini kar mrgoli takih *istih* — posebno v vojaški literaturi.

F. Vernik

V neki številki zagrebškega Vjesnika u srijedu v lanskem aprilu obravnava dr. Ivan Brabec rabo zaimka *čiji*. Ugotavlja, da jezikovno pravilo dovoljuje rabo samo za osebe moškega spola, vendar pa pisci pišejo ta zaimkek kar vprek, torej tudi pri stvareh. Pravi, da se je taka raba posplošila in da bo tudi zmagala.

Kako pa mi Slovenci? Slovničar in pravopis pravita, da se sme *čigar* rabiti samo pri osebah moškega spola v ednini: *Čigar prejo prela, tega kruh jela. Tovariš, s čigar pomočjo se je rešil*. Vsi pa vemo in vidimo, da naš vsakdanji tisk ne pazi na to. Nastane vprašanje, ali naj bi tudi Slovenci rabili zaimkek *čigar* kar vprek, torej: *Sedel je na stolu, čigar noga je bila nalomljena. Gozd, čigar drevje se suši*.

Menim, da nam je ostati kar pri starem. Narečja, ki še poznajo zaimkek *čigar*, ga rabijo samo tako, *čiji* pa sploh ni slovenski. Menda nisem hudoben, če pravim, da nekateri rabijo *čigar* vsepovsod in tudi *čiji*, ker jim to zveni bolj imenitno. Seveda, kdo bi pisal tako po domače: *Gozd, katerega drevje se suši* ali celo *gozd, ki se mu drevje suši*!!

F. Vernik

PLAČEN IN PLAČILEN

Ta dva pridevnika se pogosto zamenjavata. Razločevanje pa ni težko. Razložek v pomenu je podoben kot med samostalnikoma plača in plačilo. Plačo prejemamo za svoje delo v službi. Govorimo o mesečni plači, včasih tudi o letni plači. Samostalni plačilo pomeni dejanje. Govorimo na primer o plačilu na obroke. Plačilo pa je tudi to, kar prejmem za opravljeno delo. Po delu plačilo. Sam si je izgovoril plačilo. Prejel je zaslužen plačilo. Iz teh stavkov je jasno razviden pomen besede.

Oglejmo si zdaj pridevnika: plačen in plačilen! Pridevnik plačen je iz samostalnika plača, ki mu določa pomen. Govorimo o plačnem sistemu, to je o sistemu plač, o plačnem fondu itd. Tudi plačni razred bi bolje ustrezalo pojmu kot plačilni razred. Pridevnik »plačilen« pa je iz samostalnika »plačilo«. Plačilni dan je dan plačila, plačevanja. Sem sodijo izrazi, kot plačilni nalog, plačilni rok ipd.

Ivan Tominec

TVESTI

Pogosto beremo napačno obliko »tveziti, -im«. Ta napaka je že precej stara in se često ponavlja. Tudi Pleteršnik pripominja v svojem Slovensko-nemškem slovarju, da se bere v nekaterih virih napačno: tveziti.

Glagol spada v drugi razred prve vrste, kot nesem, nesel sem; pasti, pasem, pasel sem ipd. Prav je torej le: tvezem, tvesti, vel. tvezi(te), tvezel sem. Pomeni vezati, pripenjati, potem pa še neumno govoriti, kot na primer v stavku: Tako mi je tvezel, da me je glava bolela. V sestavi se glasi glagol: natvesti, natvezem; natvesti na vrv; natvesti komu kaj (komu kaj naprtiti). Imamo tudi otvesti, otvezem, otvezel, otvezen: konja, psa, vola otvesti (privezati).

Isteza izvora kakor tvesti, otvesti sta samostalnika tvez -i in tveza -e. Tvez je že malo pozabljena beseda s pomeni, ki so povezani z osnovnim pomenom, kot ga imamo v samostalniku vez -i; po Pleteršniku je tvez 1. okrasni trak, 2. pas, 3. das Holzband. Tveza je 1. vez, 2. vrv, 3. pl. tveze = čipke, 4. pl. tveze = čenče.

Napačna oblika tveziti je nastala po naslonitvi tega glagola na glagole četrte vrste, verjetno pod vplivom velelnika: tvezi, tvezite, kot hodi, hodite in dalje po zgledu hodim, hodil sem tudi tvezim, tvezil sem. Sicer pa je že oblika tvesti nastala zaradi napačne razstavitve zloženke ot-vesti. Nesestavljen glagol se je glasil vezem, vesti, ki najbrž v ljudskem govoru ni nikjer več živ. Namesto tega glagola je po napačni razstavitvi zloženke otvesti v o-tvesti nastal glagol tvesti z začetnim t-, ki spada k predlogu ot. Ivan Tominec

O IZRAZU ZAKON

Ljubitelj lepe slovenske besede mi je zastavil naslednje vprašanje:

Besedo »zakon« rabimo v treh pomenih: prvič pomeni isto kot postava, n. pr. zakon o ljudskih odborih, kazenski zakon in podobno; drugič v pomenu zveze med možem in ženo in tretjič v pomenu stari in novi zakon sv. pisma. Zakaj ne bi teh treh pomenov razločevali tudi v besedi in rabili za vsak pomen poseben izraz? Za prvi pomen bi zadostovala beseda postava. Izraz zakon naj bi ostal za zvezo med možem in ženo, stari in novi zakon v cerkvenem jeziku pa naj bi bila stara in nova zaveza, kar je že tudi v rabi.

Na to vprašanje moram najprej pripomniti, da se izraz zakon ne rabi le v omenjenih treh pomenih, temveč da ga beremo pogosto tudi v prirodoslovni literaturi. Rabijo ga fiziki, biologi, matematiki itd. Govorimo na primer o Newtonovem zakonu gravitacije, o zakonih dednosti itd.

Pretehtajmo zdaj prve tri primere. Zakon ali postava? Slovenski pravopis dopušča rabo obeh izrazov. Današnja raba govori v splošnem za zakon. Stalno beremo na primer v poročilih o delu ljudske skupščine le o zakonih in zakonskih osnutkih. Menda pripravlja Slovenska akademija znanosti in umetnosti slovar pravnih izrazov. Vse govori za to, da bo današnja že precej ustaljena raba pomogla izrazu zakon v tem pomenu do splošne veljave.

Drugi pomen besede je zveza med možem in ženo. Izposojeno besedo brak v tem pomenu smo opustili. Tudi Slovenski pravopis je ne pozna več. Ostane torej samo izraz zakon. Nadomestiti ga s kakim drugim izrazom bi bilo zelo težko, saj se nanj naslanjajo izrazi in zveze: zakonski, zakonec, zakon skleniti, zakon razvezati itd.

Za stari in novi zakon v cerkvenem jeziku pa je, kot smo že prej omenili, zopet uveden izraz stara in nova zaveza, kar po mojem mnenju popolnoma ustreza.

Ivan Tominec

SLOVARSKI PABERKI IZ BOHINJA

I. K. me je v pismu opozoril na nekaj besed, ki jih je slišal in zapisal med svojim službovanjem v Bohinju. Izmed teh izrazov naj v izpopolnitev Pleteršnikovega slovarja oziroma kot prispevek k slovarju slovenskega jezika objavim tiste, ki jih Pleteršnik nima, jih navaja v drugačnem pomenu ali z drugih narečnih arealov.

V Bohinju še živi pridevnik »pravden« v pomenu pošten, pravičen. »To je pravden človek« — tako pohvalijo moža poštenjaka. Pleteršnik ima: pravden 1. den Process betreffend: pravdni dan imeti; 2. Gerichts-: »pravdni« stol, dan, Krelj; »pravdani« stol, Trubar; »pravdena« hiša, Krelj; 3. recht-mässig, rechtlich, ogr.-C. Pomen pod 3. iz Cafovega gradiva utegne biti še najbližji pomenu besede v Bohinju.

»Rad sem« pomeni v Bohinju: vesel sem, všeč mi je, n. pr.: Rad sem, da si prišel. Pleteršnik navaja besedo v tem pomenu po Erjavcu iz Solkana.

»Brina« je v Bohinju mlada smreka. Po Pleteršniku je brina brin, na Bolškem po Erjavcu das Nadelholz, t. j. iglasto drevje sploh; v Ziljski dolini odsekana veja iglavcev (Jarnik, Miklošič); v Plužni po Erjavcu, v Reziji in Kranjski gori smreka.

»Zburica« = razburjenje, nemir; Pleteršnik ne pozna tega izraza, v njem beremo samo glagol zburiti, vzburiti.

»Plačba« je plačevanje; v Pleteršniku samo plāčva in plāčvā.

Tudi izraza »petvā« v pomenu petje nima Pleteršnik, pač pa petvina Gesang po Cafu iz Slovenskih gor.

»Rženka« za »viržinka« je po ljudski etimologiji; v viržinki je bila riževa bilka, ljudje pa so jo imeli za rženo.

Bohinjsko »gred, -i« za plaz snega, ki pade s strehe, ima tudi Pleteršnikov slovar iz Miklošiča, ki navaja izraz za Gorenjsko.

Zanimiva je bohinjska oblika »stvrjo«, n. pr. v stavku, s katerim je pohvalil oče sinka: »Naš Fronček zna pa že stverjo moliti.« »Stverjo« je začetek apostolske vere: »jest verjo«, kjer imamo običajno narečno obliko zaimka za

1. osebo ednine jest, v verjo (verujem) pa končnico -o tematičnih glagolov, ohranjeno še pri naših protestantskih pisateljih, posebno še prav pri glagolu verujo, kjer so jo podpirali molitveni obrazci.

Oblika »strana« za stran z naglasom strana je znana tudi drugod, gl. Pleteršnik: strana Seite; Janežič, Kajak-Valj. (Rad).

V Bohinju govore »na stovine ljudi« za »na stotine ljudi«, kar je neobičajna disimilacija t-t v t-v.

Izraza »rudna« za močvirno ostro travo Pleteršnik ne pozna, prav tako ne »čimovje« za grmovje.

»Lopuča« v pomenu mlaka, močilo, posebno na planinah za napajanje živine, je razen v Bohinju razširjeno tudi drugod. H. Tuma piše v Pl. V., letnik 1927, str. 258: »Lepoča je močilo, navadno umetno izkopano, blizu stanu. To ime se nahaja po Goriških Alpah in sega daleč tudi na ladinščino. Dobil sem Lepoče nad planoto Assiago in v skupini Brenta v zapadni južni Tirolski.«

Ne da bi se spuščal tu v etimologijo te besede, pripominjam, da je izraz »lopuča« oziroma »lepoča« dal ime nekaterim planinam v Julijskih Alpah. Planina Lopusčica, po H. Tumi Lopusčina, kakor pravijo Bohinjci, ali Lepoščina, kakor govore Trentarji, leži zahodno od dvojnega jezera v dolini Zajezerom, zapuščena pl. Lepoča pa ob poti s trentskega Loga proti planini Trebiščini.

Glagola »omaléti« v pomenu onesvestiti se Pleteršnik ne pozna.

Pródati v pomenu nedovršnega glagola ima tudi Pleteršnik z Gorenjskega; Krelj je zapisal: ti ki olje prodajo; narodna pesem pa poje: Po čem vi raje prodate?

Ivan Tominec

ODGOVORI NA VPRAŠANJA

Tov. G. Grobelnik iz Celja vprašuje:

1. V učnih knjigah za gospodarske šole je zadnja leta namesto izraza brezgotovinsko plačilo stopil izraz negotovinsko plačilo. Menim, da je pravilno le brezgotovinsko plačilo, kajti račun lahko plačamo z gotovino ali pa ga s posredovanjem denarnega zavoda poravnamo brez nje; torej gre v drugem primeru za brezgotovinsko plačilo. Ali se mogoče motim?

Predpona brez- se sestavlja s samostalniki, ne- pa s pridevniki. Plačilo brez gotovine je brezgotovinsko. Plačilo, ki ni gotovinsko, je negotovinsko. Jezikovno sta torej mogoči obe obliki. Katera primerneje izraža pojem, o tem gre beseda gospodarskim strokovnjakom. Če je poudarek na tem, da se plača brez gotovine, je to brezgotovinsko plačilo. Če je poudarjeno nasprotje z gotovinskim plačilom, je boljše negotovinsko plačilo.

2. V istih knjigah piše tudi *skladiščenje*. Ker pa učimo, kako moramo blago vskladiščiti, bomo tako poglavje naslovili — vskladiščenje blaga. Ali pa se bo treba vendarle sprijazniti tudi z besedo skladiščenje, čeravno je skladiščni delavci in SP ne poznajo?

V ljudskem govoru se rabi predpona v- samo z glagoli ali glagolskimi samostalniki: *vsiliti*, *vžreti*, *vklesati*, *vbod*, *vhod*. V knjižnih besedah gre lahko tudi za glagole, ki so nastali iz predložne zveze s samostalnikom: *spraviti* v klet, v novce, v roke, v sklad, v tekočino izražajo glagoli *vkletiti*, *vnovčiti*, *vskladiti*, *vročiti*, *vtekočiniti*. Sem sodi tudi *vskladiščiti*. Ne delajo pa se glagoli takega pomena iz samostalnikov neposredno. Kakor ne moremo reči hišiti, kletiti, hleviti, tako tudi ne gre skladiščiti. Zadevno poglavje bi bilo nasloviti *vskladiščevanje* blaga, kar je dosti boljše od dovršniškega glagolnika vskladiščenje.

3. SP pozna le strojepis, v gospodarskih šolah pa govorimo tudi o strojepisu. Ali je dopustna tudi ta beseda? In kakšna bi bila razlika med obema?

V navodilih za uporabo SP je rečeno: »Če kake besede v SP ni, še ni rečeno, da ni dovoljena ali da je slaba.« Strojepisje je prav tako dobro kakor strojepis. SP navaja brez pomenskega razločka lepomisje in lepomis. Res pa je, da se je le-ta ponekod izoblikoval in imajo take sestavljenke na -pisje širši pomen kakor na -pis, n. pr. časopis: časopisje; pravopis: pravopisje. A to so le izjeme.

A. B.